

Egy esztendő

Kronikája

VITÁK ÉVSZAKAI

a CSKP KB elnökségének tagjai-
val.

7. A floridai Miami Beachben Richard Nixon választják a Republikánus Párt elnökjelöltjévé.
12. Dubček-Ulbricht találkozó Karlovy Varyban.

13. Görögországban Alexandrosz Panagulis merényletet kísérel meg Papadapulosz, az athéni katonai junta vezetője ellen. Papadapulosz sértetlen marad. Több mint ezer személyt tartóztatnak le.

15-17. Ceausescu vezetésével román küldöttség tárgyal Prágában.

18. Budapesten, a III. Tánctal-fesztivál döntőjében az Illés zenekar „Amikor én még kisser voltam” című dalával elnyeri a Nagydíjat, valamint a Magyar Ifjúság szerkesztőségének Arany Mikrofon-díját.

20. Szovjet, bolgár, lengyel, magyar és NDK-beli katonai egységek lépnek Csehszlovákia területére.

22. „A szocializmus védelme a legfőbb internacionalista kötelesség” címmel szerkesztésigikket közöl a moszkvai Pravda.

23. A Prace című csehszlovák lap beszámol a CSKP rendkívüli, XIV. kongresszusáról, amely egy nappal korábban 1100 küldött jelenlétében tanácskozott.

23-26. Szovjet-csehszlovák tárgyalások Moszkvában.

24. Felrobbantják az első francia hidrogénbombát a csendes-óceáni Fangatoufa korallsziget felett.

26. Megjelenik a Beatles együttés „Revolution” (Forradalom) című lemeze.

27. Dubček és Svoboda rádióbeszède a moszkvai tárgyalásokról.
28. Chicagóban Humphrey alelnök szerzi meg a Demokrata Párt elnökjelöltséget.

29. A Szlovák Kommunista Párt kongresszusán Gustáv Husáket választják meg első titkárnak.

SZEPTEMBER

7. „Éljen a nagy proletár kulturális forradalom győzelméi” címmel vezércikket közöl a Zsenmin Zsípao abból az alkalomból, hogy Kína minden tartományában megalakultak a forradalmi bizottságok.

8. Franciaország felrobbantja második hidrogénbombáját.

11. Az öt szocialista ország csapatai elhagyják Prágát, Pozsonyt és Brnót.

12. Albánia bejelenti, hogy kilép a Varsói Szerződésből.

18. A kínai vörösgárdisták fekete-listára teszik – sok más műtársaságában – Mikszáth Kálmán Kü-

„Ítélet címen adta közre az Új Írás szeptemberi száma. Kósa Ferenc és Csoóri Sándor filmnovelláját, amelyben — ez a szerzők fogalmazása — »megkísérelték végigélni Dózsa drámáját». Ugyanis úgy mutatják be az 1514-es magyar parasztháborút, ahogy azt Dózsa maga mondhatta volna el: az általa látott képekben megjelenő személyes monológként. A film nézője ily módon persze nem tehet mást, mint azt, hogy azonosul Dózsával, hisz az ő lelkéből, az ő szemével látja Dózsa kihallgatását, illetve az emlékezetében felidéződő előzményeket. Ez fontos mozzanat, amelyre még vissza kell majd térni. Anál inkább, mert — ezek is a szerzők szavai — »minden elnyomottnak akkor maga Dózsa volt a forradalom»; művüknek tehát az az igénye, hogy a forradalom önarcképét alkossa meg, a forradalmat ahogy önmagát látta...

„... A főfront itt nem az osztályharc, hanem az erőszak a forradalom embereivel szemben, mai vagy holnap; harcostársaival szemben. A »forradalom a forradalomban«.

Véletlenül jutott-e eszembe Régis Débray-nak, Che Guevara harcostársának felmondata? Őszintén szólva, még nem is jutott eszembe, amikor leírtam ezeket a szavakat: »forradalom a forradalomban«. Csak utólag jelentkezett az asszociáció. De nem érzem véletlennek, hogy ez jelentkezett és nem más. Nem Eötvös, nem Derkovits és nem Illyés Dózsjája. Kósa és Csoóri novellájából nem lehetett mást kiolvasni...

„... Itt nem volt előkészítő szakasza a forradalomnak, nem volt felkészülés, erőgyűjtés, tanulás, önedzés, szervezett élcsapat, ezt a forradalmat a spontán szükség szülte: egyszerűen kirobbant, terv és tudatos irány nélkül.

Meg kell hagyni: Kósa és Csoóri a legmélyére hatoltak ennek a tragikus helyzetnek, szinte nincs konzekvencia, amelyet ne vontak volna le belőle, jödeértve azt is, amit Dózsáról elmondanak, aki maga volt a forradalom, és maga tagadta azt meg. Így is mondhatnám: a magyar parasztforradalom legki-méletlenebb kritikáját írták meg — bizonyára eredeti szándékuk ellenére —, ítéletet a szervezeten, a zavaros ideológiájú, a harora fel nem készült korai lázadások felett, amelyek szükségszerűen buktak el és csak kritikailag átértékelt tanulságaikkal vihetnek előre bennünket, utódaikat, a jelenkort. De ezzel egyben ítéletet mond-

tak mindazok felett az anarchisztikus, ultraradikális vagy tudatlan forradalmi kísérletek és folyamatok felett, amelyekkel Marx és Engels és Lenin óta éles harcban áll a tudományos szocializmus minden híve. S amely ellen védeni kell, minden erővel és gondolatlaltal, amely csak rendelkezésünkre áll, a magunk forradalmát, a proletár forradalmi mozgalmat, ma is! Ideértve a voluntarizmust, az absztrakt utópizmust, a realitásokat semmibe vevő kalandorságot is.

Csak hogy — és ez teszi izgatottá kérdő és vitakozó hangomat — ez a film-novella nem nagyságában is döbbenetes tanulságként, hanem eszményként idézi fel Dózsa (így értelmezett) alakját, mint egy nagy forradalmár belülről látott vallomását harcának igazáról, mint mindenoldalú példát, amelyhez fel kell emelkedni. Egy pillanatilag sem kívülről, elidegenítve azt, amit túl kell haladni, amit a történelem azóta láthatóvá tett, hanem vállalva mindent, ami itt lényegként lép elénk. Nem azt mondja ki, amit én itt kritikaként kielemeztem és ami az elmaradott objektív viszonyokból következett, hanem glorifikálja ezt a pályát, ideológiai sugallatát emeli a ma számára, morális posztulátummá napjaink forradalmárai számára; válaszként arra a kispolgári közönyre, amely korunk forradalmi elhiva-

1968 a viták éve volt a magyar sajtóban. Nem mintha korábban nem lennének nyomát a polémiáknak, ám ez az esztendő élénkebb, pezsgőbb légkört teremtett, maga körül tudva a nemzetközi szellemi, politikai életnek azt az auráját, amely a világot átfogó tömegkommunikáció révén az itt és most, az azonos tér és idő érzetét — vagy illúzióját — kellette.

Ezek közül igen jellemzőnek és maig ható tanulságúnak érezzük az ún. Ítélet-vitát, amely a Népszabadság szeptember végi lapszámaiban jelent meg. Ebből idézünk, természetesen a teljesség kényszerű mellőzésével, viszont remélve, hogy a kor honi szellemi-politikai miliójét így is sikerül érzékeltetni.

tottságát tagadja, egy abszolút erőszak tételeit állítja, egy semmire sem tekintő fanatizmust. Ahonnan csak egy lépés minden társadalmi harc megtagadásáig, a nihilizmusig.

Az ember dörzsöli a szemét. Ennyit sem tanultunk volna saját sorsunkból? A világ sorsából? A történelemből? A jelenből? Napjainkból? Lehetetlenség. Az Ítélet kétségtelenül kemény ítélet. De önmaga felett.

Vitáznunk kell róla, hogy tisztuljon a mű, míg film-mé érik — közösen, őszintén, jóindulattal, de a kérdés legmélyéig hatolva. (Ítélet, de ki felett? —

Rényi Péter)

„Egy, a szerzők szerint sem végleges filmnovellá-

nak csak javára válhat, ha körülötte vita bontakozik ki. Különösen ha Dózsáról szól, hiszen egy ilyen vállalkozás — nem beszélve várható rendkívül nagy költségeiről — mindenekelőtt ideológiai értelemben közügy. Ezért tartozunk köszönettel Rényi Péternek, hogy belső hevülettel és szuggesztív gondolatmenetben tárta fel aggodalmát: a film egy parasztforradalom belső gyengeségeiből eredő »abszolút erőszakot« glorifikál; elidegenítő, távlatérzékeltető ábrázolás híján azonosul egy parasztforradalom önpusztító kényszerével-sodrásával; a kritikailag átértékelt tanulságai helyett eszményként idézi »semmire sem tekintő fanatizmusát«. Így rokonul a film sugallata —

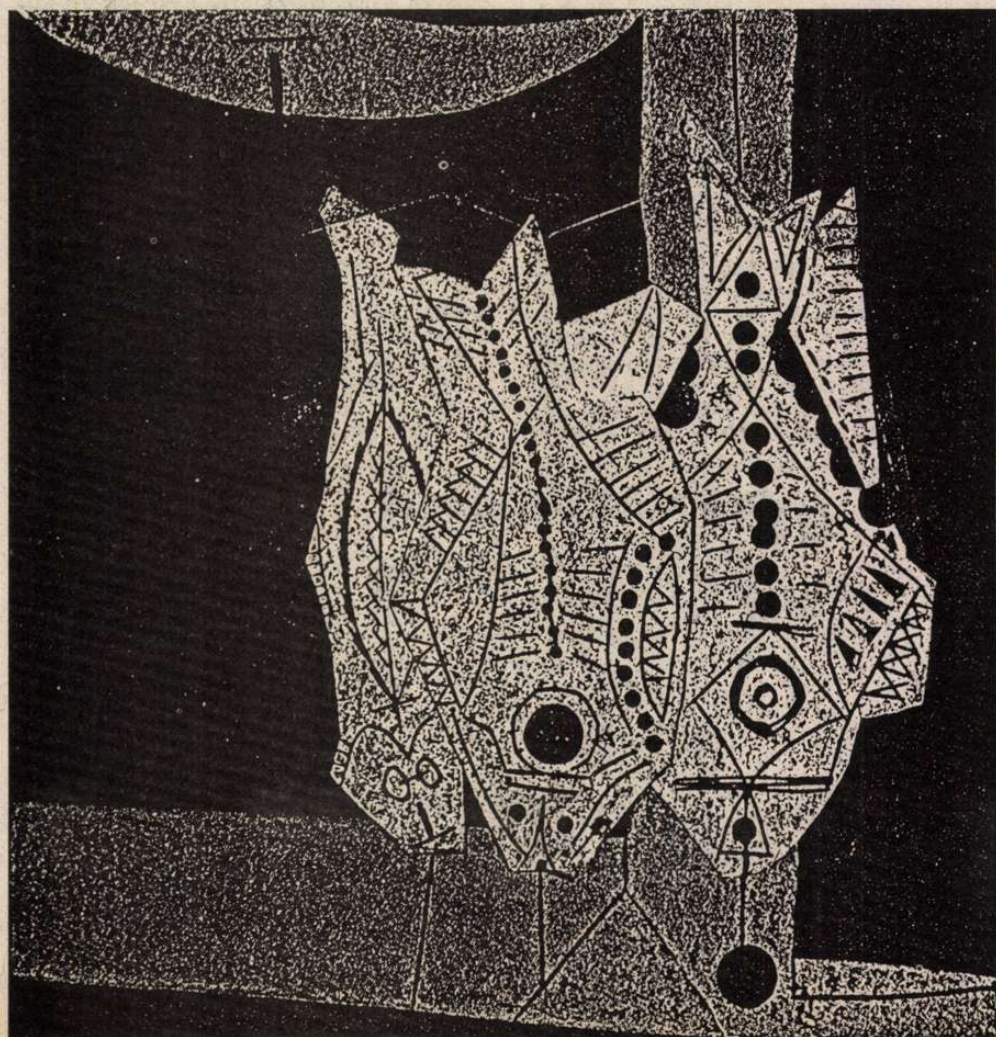

Az Ítélet című film forgatásán

s ez Rényi fenntartásainak logikusan asszociált lényege — a ma is intenzíven jelentkező álbaldali, kispolgári, voluntarista utópizmusmal és kalandorsággal.

Ahogy Rényi elvtárs kötelességének tudta szót tenni aggodalmát: hasonló felelősségérzettel szeretnék a kérdéshez hozzászólni. Úgy vélem, mindazoknak a helyzeteknek, jeleneteknek, amelyekre Rényi elvtárs hivatkozik, művészi jelentése sokkal összetettebb, hogysem összefüggésük meggyőzővé tenné a levont súlyos konzekvenciát. A maga szempontjából érthetően előtérbe állított »anyagra« ugyanis a forradalmi erőszakkal járó etikai döntések, konfliktusok, ideológiai reflexiók egész rendszere épül (és Dózsa karakterében, mint gyűjtőlépcsőben összegeződik, amivel a film egyben egy új Dózsa-portrét is ad). Rényi Péter a filmben a kíméletlen forradalmi erőszak egyetértő-azonosuló, aggály nélküli igenését látja. Szerintem — ha nem is »ellenkezőleg«, de »kiegészítőleg« — a film az erőszakgesztusokkal szerkesztésében, többoldalúan ábrázol egy olyan etikai-ideológiai kollíziót, amely éppenséggel idegen a baloldali kalandorságtól és romantikától, s amelyben a proletárforradalom, a marxizmus tanulságainak kritikai értékelő »vizszavetítése« jut érvényre. A film nem a »tökéletes szívtelenség« jegyében, hanem az erőszakkal járó erkölcsi dilemmák egész változatrendszerét kiépítve — azon Dózsát keresztülverekedtetve, megkínlótatva, megszenvedtetve — mond

Feledy Gyula: Száradó halak

igent a forradalomra. S ha a korlátlan erőszak kritikája »bal« felé — éppen ez az »igen« határolja el a filmet jobb felé: mert ragyogóan lehetett volna ezen a témán egy elvont humanizmus erőszakellenességét reprezentálni...» (Forradalom — erőszak — humanizmus — Tóth Dezső)

„Rényi Péter ítéletét szeretném megfellebbezni — azzal a cikkel kapcsolatban, amelyet Kósa Ferenc és Csoóri Sándor Dózsa-filmnovellájáról, az Ítéletről közölt a Népszabadságban. Apropos szerencsére nem kell keresnem — maga a kritika szerzője szólítja fel a közvéleményt arra, hogy »közösen, őszintén, jóindulattal, de a kérdés legmélyéig hatolva« vitassa meg a szóban forgó művet.

Hozzászólásomat azzal a kitételrel kezdeném, melylyel Rényi bírálataból

egyetértek — a fenti idézetből kiemelt köztöszóval. Tetszik nekem, hogy Rényi ellentétet lát a jóindulat és a kérdés legmélyének vizsgálata között. Nyilván azért nem javasolja, hogy »jóindulattal, tehát a kérdés legmélyéig hatolva« vitázzunk a filmnovelláról, mert tudja, hogy öröklötten rossz kritikái közéletünkben a jóindulat a problémák elmosását, szalonképessé tételét szokta jelenteni, a kérdések mély feltárása viszont hatását, csengését tekintve, gyakran felér egy rossziindulatú rágalommal. Csak rokonszenvet és egyetértést válthat ki, hogy Rényi most — bár látja a nehézségeket — egyesíteni akarja a jóindulatot, vagyis — egyebek közt — a nem adminisztratív közbeavatkozást a teljes igazság feltárásával.

Ítélete azonban — amelyet az Ítéletről alkot — már sokkal kevésbé tetszik. Rényi Péter szektás, ultraradikális elfogultság

bűnében magasztalja el Kósa Ferencet és Csoóri Sándort — és persze ezt örvendetes jelenségnek is lehet tartani. Ilyen irányú ébersége kritikusi érzékenységének finomodását jelzi. Csak az a bökkenő, hogy a szerzők ezúttal sem estek a »semmire sem tekintő fanatizmus«, a politikai balosság hibájába, nem az ő szakmájuk...»

„...Ha Kósa és Csoóri situációk nélkül, modernista ködösítéssel, mint örök emberi lelki állapotot ábrázolták volna a dózsai problematikát és megoldásrendszerét, akkor jogos volna Rényi bírálata. Írásuk művészi szintjét azonban éppen az biztosítja, hogy a morális konfliktusok és döntések a szemléletesen elénk tárt, körüljárható helyzetekből nőnek ki — és még itt sem kritikátlanul —, és ez a helyzet vitathatatlan kontrasztban áll a ma követelményeivel. Írásukból inkább az világlik ki, hogy a terror tettei csak akkor elfogadhatók, ha rendkívüli történelmi helyzetben, rendkívüli morális felelősségtudattal követik el őket. Dózsa nem bürokratikus tüchtigységű, és nem is világmegváltásból — így hát a szerzőkre még akkor sem volna alkalmazható az ultraradikalizmus vádjá, ha tökéletesen azonosulnának vele. (Fellebbezés —

Eörsi István)

Egy esztendő

Kronikája

lönös házasság és Veres Péter Próbátétel című regényét, valamint Móricz Zsigmond Válogatott elbeszéléseit.

A Szonda-5 szovjet automatikus uralomlás körülrepülő a Holdat.

24. New Yorkban megnyílik az ENSZ-közyülés 23. ülészaka. U Thant főtítkárr beszédében üdvözl az atomserompó-egyezmény létrejöttét, és sürgeti a további előrehaladást a nukleáris fegyverek eltiltása felé.

25. Az osztrák kormány hivatalos statisztikai évkönyve szerint 1967-ben összesen 3919 szocialista országbeli állampolgár kért menedékjogot Ausztriában.

A Szovjetunióban Fehér könyv jelenik meg a csehszlovákiai eseményekről.

26. Új kommunista párt alakul a Német Szövetségi Köztársaságban.

28. Genfben határozatok elfogadásával befejezi munkáját az atomfegyverekkel nem rendelkező országok első világértekezlete.

30. Észak-Vietnám partjai előtt megjelenik a New Jersey cirkáló, a világ legnagyobb csatahajója, és 21 lövest ad le a demilitarizált övezetre.

OKTOBER

3. Kétnapos tárgyalásokra Moszkvában érkezik a Csehszlovák Kommunista Párt küldöttsége: Alexander Dubček, Oldřich Černík és Gustáv Husák.

5. Súlyos zavargások törnek ki Londonderryben. A Nacionalista Párt Észak-Írországnak az Ir Köztársasággal való egyesítését követeli.

11. A francia nemzetgyűlés törvényt fogad el a főiskolai rendszer reformjáról.

Herzberget, a májusi franciaországi eseményekben jelentős szerepet játszott felsőoktatási pedagógus-szakszervezet főtítkáráját kizárják a Francia Kommunista Pártból.

12. Katonai puccs Panamában. A katonai junta Torrijos ezredes vezetésével átveszi a hatalmat.

13. Mexikóvárosban megkezdődnek a XIX. Nyári Olimpiai Játékok.

Tommy Smith, a 200 méteres síkfutás aranyérmese és a harmadik helyezett John Carlos lehorgasztott fejű és fekete kesztyűs öklét magasba emelve hallgatja végig az Egyesült Államok himnuszát a győzelmi dobogón. Az Amerikai Olimpiai Bizottság kizárja a két versenyzőt az olimpiai csapatból.

A nemzetek pontversenyében Magyarország a negyedik helyen végző.

13-31. A Kínai Kommunista Párt KB-ülésén kizárják a pártból és megfosztják minden állami tisztségétől Liu Sao-csi államfőt.

Mao Ce-tung